

„A boldogság mércéje”

– gondolatok a PISÁ-ról és a finnországi drámáról, színházról és nevelésről –

Tintti Karppinen¹

Mottó – a John Brown's body lies dallamára (János bácsi a csatában...)

A történet, a tánc és dráma köztulajdonunk

A szépművészet, ének, zene köztulajdonunk

A művészeti nevelésért együtt harcolunk,

Politika, halld szavunk!

Élethosszig tartó játék

Az egész élet egy improvizáció – és minden nap egy újabb premier. Mindannyiunknak megvan a maga szerepe a nagy előadásban, és ezért a lehető legjobb képzésben kell részesülnünk, hogy minél jobban kiaknázhassuk színészi képességeinket az élethosszig tartó játék során. Minden ember számára létfontosságú a művészet, az egészséges önértékeléshez éppúgy, mint csak úgy, önmagáért. Az eligazodás a társas kapcsolatokban, a kreativitás, a rugalmasság, az önkifejezés és sok más hasonló képesség, amelyre szükségünk van a sikeres és emberhez méltó élet megéléséhez, mind elsajátítható, ha színházat játszunk.

A dráma az egyik legkiválóbb mód arra, hogy az ember elmesélje a saját történetét és megossza azt másokkal. Mindannyiunkban ott él a vágy, hogy kifejezzük gondolatainkat, érzéseinket, érzelmeinket, az életről és az értékekről alkotott elképzeléseinket, hogy ezáltal meghatározzuk önmagunkat és megtalálhassuk a helyünket a nagy egészben. És bár a művészet minden ága segít minket ebben a törekvésünkben, a dráma – töménysége révén – különösen alkalmas erre, hiszen gyakran megjelenik benne a többi művészet is, mint például a zene, a tánc, az írás és a képzőművészet.

Zsúfolt tanterv

A legtöbb országban nehéz lenne olyan emberre akadni, aki ne szeretné a művészetet. Olyat sem találunk könnyen, aki szerint a művészeti tárgyaknak nincs keresnivalójuk az iskolai tantervekben.

Csak hogy nagy szakadék választja el a különböző tárgyakat tanító tanárok vágyait attól a rendelkezésre álló óraszámától, amelyet még bele lehet zsúfolni a különböző szintű oktatási tantervekbe. Még soha nem találkoztam olyan tanárral (sem Finnországban, sem máshol), aki szerint az ő tantárgya túl nagy órásszámmal szerepel a tantervben. Ezzel szemben tanárok ezreit hallottam már panaszkodni, hogy a tanévben túl kevés idő jut a tantárgyukra, és mindig tudnak példálózni egy másik, sokkal civilizáltabb országgal, ahol – a saját tarthatatlan helyzetükkel ellentétben – a hön szeretett tantárgyukat sokkal nagyobb órásszámban tanítják. Ha mindegyiküknek igazat adnánk, akkor az iskolában a gyerekek napi 24 órát tanulnának a hét minden napján, egész évben, szünidő nélkül.

Finnországban a matematika, a természettudományok, az írás/olvasás és a problémamegoldási készségek óraszámának növelése mellett a leghatásosabb érvek mindig így kezdődnek: „Ha meg akarjuk őrizni a PISÁ-ban elfoglalt helyünket...”, mivel a Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés (PISA) terén mi vezetjük a harminc OECD (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) tagállam rangsorát.

Megjegyzések a PISÁ-val kapcsolatban

Az utóbbi években számos külföldi látogatott Finnországba, köztük tanárok, kutatók, minisztériumi tisztségviselők és oktatási szakpolitikusok, hogy megfejtsek, hogyan tudott ez az ország a PISA-rangsor élére kerülni. A Finn Nemzeti Oktatási Testület (Finnish National Board of Education – FNBE) az alábbiakat hozta fel magyarázatul:

1. Egyenlő oktatási feltételek mindenki számára, lakóhelytől, nemtől, pénzügyi helyzetétől, valamint nyelvi és kulturális háttértől függetlenül.
2. Az alapoktatás ingyenes (beleértve a tanórát, oktatási segédanyagokat, iskolai étkeztést, egészségügyi ellátást, fogászati ellátást és az iskolai közlekedést), és minden korosztály számára elérhető.
3. Az iskolák nem válogatnak a diákok között, minden diákot garantáltan felvesz a lakóközterébe tartozó iskola. Még a legsúlyosabb szellemi fogyatékkal élő gyermekek is a közoktatás keretei közt tanulhatnak.

¹ Tintti Karppinen, drámatanárné, FIDEA – Finnish Drama Education Association (tintti.karppinen@welho.com).

4. Az oktatási rendszer rugalmas; az oktatást minden szinten kölcsönösség és partneri viszony jellemzi. Nagy figyelmet fordítunk a diákok egyéni támogatására mind a tanulás, mind az általános jólét terén; erre nézve a nemzeti alaptanterv is tartalmaz vonatkozó irányelveket.
5. Az értékelés támogató és bátorító jellegű. A diákok és az iskolák értékelése nem összehasonlításon alapszik. A tanárok jól képzettek és elhivatottak. A tanári hivatás megbecsült és népszerű pálya Finnországban, ezért a tanárok a legjobb képességű fiatalok közül kerülnek ki. A tanárok a munkájukban független helyzetet élveznek (<http://www.oph.fi/english/>; FNBE Home/Finland and PISA).

Ehhez még két fontos ténytet fűznék hozzá: először is Finnországban a gyerekek 7 éves kor előtt nem kezdik meg az iskolai tanulmányaikat, így hosszú gyermekkorban lehet részük, és az iskolakezdés idejére az egyéni fejlődési különbségek már kiegyenlítődnek. Emellett több évtizedes gyakorlat nálunk, hogy a gyermekek születése előtt és után a várandós nők és anyák számára lehetővé tesszük a gyermekjóléti klinikák rendszeres és ingyenes látogatását, és ezek a kontrollvizsgálatok a gyermek iskolakezdéséig folytatódhatnak. Ezután az iskola nyújt rendszeres orvosi vizsgálatot minden diák számára.

A kreativitás és a kulturális nevelés támogatása

A tanárok és a kulturális szférában dolgozók közti együttműködés elősegítésére az FNBE *Lähde* néven létrehozott egy kreativitásra és kulturális nevelésre irányuló projektet (a név finnül forrást jelent). Ennek keretében számos iskola és szervezet vett részt különböző kulturális projektek megvalósításában. Ezek közül az egyik a *Dialogi 2*, amely a FIDEA (Finn Drámapedagógiai és Színházi Nevelési Társaság) és a Finn Színészek Szövetsége által működtetett hálózat. A *Dialogi 2* célja a színházi nevelés, valamint a profi színházak és az iskolák közti együttműködés elősegítése.

Egy másik projekt egy különböző szervezetek által létrehozott, a kulturális örökség oktatására irányuló együttműködési hálózat, a *Finnország tölgyfája*. A projekt célja, hogy a tanárokat és az általános és középiskolai diákokat megismertesse a kulturális örökséggel és a környezettudatos életmóddal. A kulturális örökség oktatása a kedvező kulturális identitás kialakulását hivatott elősegíteni azáltal, hogy az aktívabb társadalmi szerepvállaláson keresztül szorosabbra fűzi a kapcsolatunkat a közvetlen környezetünkkel, az országunkkal és az emberiséggel. A hálózathoz iskolák, múzeumok, környezetvédelmi központok és a világorökség oktatásával foglalkozó civil szervezetek csatlakozhatnak (www.edu.fi).

A PISA-i torony mögött...

Tény, hogy a PISA csak azt értékeli, hogy „a kötelező oktatás végéhez közeledő diákok mennyire sajátították el a társadalomban való teljes értékű részvételhez szükséges ismereteket és készségeket. A felmérés az olvasásban, a matematikában és a tudományokban való jártasságot nem csupán az iskolai tananyag beható ismerete, hanem a felnőtt élethez szükséges fontos tudás és készségek alapján vizsgálja.”

Van azonban a PISA-felmérésen elért aranyéremnek másik oldala is: a mindennapi életben rengeteg gyerek és fiatal nem érzi jól magát a bőrében. Nemcsak Finnországban, de más országokban is ijesztően megnőtt a pszichés problémákkal küzdő vagy depressziós fiatalok és iskoláskorú gyerekek száma, még a kisgyerekek sem kivételek. Állítólag ez az ára annak, hogy úgynevezett jólétben élhetünk ebben az állandóan változó, globális fenyegetésektől terhes világban. Finnországban a drámatanárok körében minden találkozáson felvetődik ez a probléma, és mindenkinek feltett szándéka, hogy változtasson ezen.

Ébresztő!

2006-ban 1. hó 11-én 11-kor országszerte megcsörrentek az ébresztőórák, csengők és mobiltelefonok az otthonokban, iskolákban, munkahelyeken, a Parlament előtt és a médiában. Figyelmeztetni akartuk a politikusokat, döntéshozókat és az Oktatási Minisztériumot, hogy elérkezett az utolsó pillanat (finnül úgy mondjuk, a 11. pillanat), hogy tegyünk valamit, mert a gyerekeink és fiataljaink rosszul érzik magukat.

Minden jelentős művészeti társaság, intézmény, szakszervezet és számos egyéb, művészettel foglalkozó, hivatásos művészeket és művészettanárokat tömörítő szervezet csatlakozott a mozgalmunkhoz és aláírta a felhívásunkat, hogy több művészeti óra férjen bele az iskolai oktatásba. Azoknak a szervezeteknek és embereknek is megkaptuk az aláírását és támogatását, akiknek feladata a jelenlegi, rosszul súlyozott tantervből eredő problémák kezelése.

Jelenleg a gyerekek és fiatalok nem kapnak elég lehetőséget arra, hogy a felnőtt értékeken alapuló világban a művészet segítségével kifejezzék és feldolgozzák az érzelmeiket és gondolataikat. Ezzel az iskola-világgal szemben, amely a szigorú értékeket, a kemény versenyt és az egyre hatékonyabb működést helyezi előtérbe, mi egy emberibb tantervet akartunk – és akarunk – létrehozni, és egészségesebb és kiegyensúlyozottabb állampolgárokat szeretnénk nevelni mind a saját országunkban, mind az egész világon.

Rossz hírek

Tény, hogy a FIDEA 30 évi megfeszített munkája ellenére a legtöbb általános és középiskolában mind a mai napig nem létezik a dráma mint önálló tantárgy. Bár bő 10 éve néhány középiskola felsőbb osztályai-ban bevezették a drámát önálló tantárgyként, de sok más tárggyal együtt ez is fakultatív, így rengeteg gyerek úgy fejezi be az iskolát, hogy egyáltalán nem is találkozik a drámával.

...és a jó hírek

Bár a dráma önálló tantárgyként nem jelenik meg Finnország – és sok más ország – iskoláinak tantervében, az még nem azt jelenti, hogy valami példa nélküli újdonságot akarunk bevezetni az iskolákban. Még ha a tanárok sokszor nem is használták a „dráma” kifejezést, sokan már alkalmaztak különböző drámás technikákat az irodalom, idegen nyelvek, történelem, földrajz vagy akár a hittan oktatásában.

Az óvodapedagógusok és az általános iskolai tanítók és tanárok közül igen sokan tanítanak drámát; ők a képzésük során specializálódtak erre a területre. Finnországban ez már 1990 óta része a pedagógusok képzésének. Sok iskolában működik színjátszó szakkör és nem ritkák az év végi színdarab-bemutatók sem. Vannak drámára, kommunikációra és kifejezőképeszségre specializálódott iskoláink, csak úgy mint zene- és képzőművészet tagozatosak.

1999 óta a diákok hivatalos érettségit tehetnek dráma és színház tárgyból, valamint egyéb művészeti tárgyakból is, mint pl. a tánc, zene, kézművesség és képzőművészet. A dráma egyre népszerűbb az érettségizők körében, mert az iskolákban is a közkedvelt tantárgyak közé tartozik. Egy kis példa: érettségi után statisztikailag nehezebb bejutni a Színművészeti Akadémia színész, rendező, dramaturg vagy tánc szakára, mint bármely más egyetem bármely más szakára.

Finnországban az amatőr színházaknak is régi és gazdag hagyománya van országszerte. Ha a számukat lakosságéhoz viszonyítjuk, akkor alighanem világbajnokok lehetünk, mert mindössze 5 millióan vagyunk!

Végül, de nem utolsósorban: a művészeti oktatásra vonatkozó törvényeink minden közösség számára biztosítják a szabadidős művészeti képzés támogatását.

A dráma és színház igazolt eredményei

Mára több mint tíz doktori diplomamunka és számos más kutatás tárgya a dráma és színház az iskolákban. Külön előnye ezeknek a kutatásoknak, hogy legtöbbjük egyszerre elméleti megközelítésű és gyakorlatközpontú. A kutatások mindegyike alátámasztotta, hogy a munka során jelentősen javult a diákok önbi-zalma és a társas kapcsolatokra való képessége. Ez persze nem csoda, hiszen a dráma és a színjátszás lényege, hogy az általunk játszott szerepet – egyetlen eszközünként – a saját személyiségünkől építkezve formáljuk meg, majd másokkal együttműködve közösen oldunk meg feladatokat és konfliktusokat, és ez-alatt megtanuljuk a dolgokat egyszerre több különböző nézőpontból látni.

Ezek a kutatások arra is rámutattak, hogy a drámajátékokra nemcsak szabadidős színházi jellegű tevékenységként van szükség, hanem az iskolai tananyag nélkülözhetetlen tantárgyává kellene válnia, ha a diákok teljes személyiségét szeretnénk oktatni és nevelni, beleértve az elmét, tudást, az érzelmeket és a testet is.

A dráma és a színház – a többi művészeti formával együtt – pótolhatatlan és hatékony szerepet játszik a nevelésben, ha az élet olyan fontos, de nem mérhető elemeit is figyelembe vesszük, mint például a szeretet, a félelem, a barátság, a vágyak és az álmok. A drámajátékban az improvizáció során a saját élettörténetünket oszthatjuk meg a többiekkel, és biztonságos módon, a társak tiszteletével körülvéve tanulmányozhatjuk és értékelhetjük a saját ötleteinket és érzéseinket – a kudarc veszélye nélkül.

A dráma mint művészeti forma magában foglal több műfajt és alkalmazást, amelyek közül sok olyan kö-zel áll egymáshoz, hogy lehetetlen – és szükségtelen is – határvonalat húzni közöttük, és különálló kate-góriákba kényszeríteni őket. Az utóbbi években ezeket a kérdéseket egyre rugalmasabban és tolerán-sabban kezelik. A dráma világa maga is kevésbé mutat már fekete-fehér képet, és egyre nyitottabbá válik a többi szín befogadására. A mai irányzat tiszteletben tartja, hogy a dráma művelői rengeteg különféle megközelítést alkalmaznak, és a fogalmakat és módszereket az adott kultúrához, nem pedig a globális di-vathoz idomítják. Sokkal fontosabb, hogy minden tanár rátaláljon a saját céljainak megfelelő formákra és módszerekre, mint hogy aktuális trendeket vagy gurukat kövessenek.

Békére nevelés és együttműködés

Az Európai Unióban az idei év (2008) „a kultúrák közötti párbeszéd éve”.

A dráma és a többi művészet természeténél fogva a különbségekre összpontosít, arra, hogy a világot és a benne zajló eseményeket mennyire különböző módokon lehet megélni és kifejezni. Ezért jelentenek rend-kívül hatékony eszközt a békére nevelésben és a menekülteket és bevándorlókat sújtó – az európai orszá-gok körében egyre terjedő – rasszizmus elleni küzdelemben.

Tartottunk már drámapályát megannyi különböző kulturális háttérrel rendelkező résztvevőnek, gyerekeknek, fiataloknak és felnőtteknek, finneknek és külföldieknek egyaránt. Mind megtalálták a hangot egymással és élvezték, hogy olyan emberekkel vehetnek részt közös alkotómunkában, akikkel korábban még soha nem találkoztak és akikkel – a művészetek kivételével – sokszor nem is volt közös nyelvük. Ma a médián keresztül szinte előtérbe kerülnek a háborúkról, erőszakról és mindenféle szörnyűségekről szóló hírek, és ennek a híradatnak a gyerekek és a fiatalok éppúgy ki vannak téve, mint a felnőttek. Mivel nem ők tehetnek róla, hogy ilyen a világ, eszközt kell adni a kezükbe, hogy szembenézzenek a rossz hírekkel és kifejezhessék a gondolataikat és érzelmeiket. A drámajáték és a színház ehhez nyújt nekik hatékony és értékes segítséget.

Joachim Reiss és Tintti Karppinen az IDEA Europe tanácskozásán (Dánia, Silkeborg, 2008. október 25.) Kaposi László felvétele

Az IDEA² ideáljai

Kisgyermekkorban és az általános iskolában a dráma legyen integrált és interdiszciplináris tárgy, valamint tanítási módszerként is ajánlatos. Az általános iskola felsőbb osztályaiban és a középiskolában a színjátás legyen különálló tárgy, amelyet más művészi nyelvekhez hasonlóan az önkifejezés hatékony eszközévé kell fejleszteni.

A tananyaggal kapcsolatos célok elérésének kulcsa a jól felkészített drámatanárok kiképzésben rejlik. A képzésnek az elmélet és a gyakorlat kapcsolódására kell épülnie, és a *tanári* és a *művészi* „versengésének” megfelelő kombinációját kell nyújtania. A tanárokat arra kell ösztönözni, hogy folyamatosan képezzék magukat, például workshopok, konferenciák vagy szemináriumok látogatásával.

Az UNESCO támogatása

Nem vagyunk egyedül ezekkel a követelésekkel. Tavalay az UNESCO is napirendre tűzte a művészetek témáját és Lisszabonban megrendezte a művészeti oktatás világkonferenciáját „a XXI. század kreatív lehetőségeinek kiépítésére”. Ennek egyik eredményeként született a „művészeti nevelés térképe”, amely útmutatást ad az Egyesült Nemzetek minden kormánya számára.

A lisszaboni konferenciát megelőzően részt vettem az UNESCO regionális „művészeti oktatás” konferenciáin (Latin-Amerikai Konferencia 2001-ben, Európai és Észak-Amerikai Konferencia 2002-ben, Európai

² IDEA – International Drama/Theatre and Education Association (www.idea-org.net). A világszervezetben hazánkat a Magyar Drámapedagógiai Társaság képviseli. (A szerk.)

Konferencia 2003-ban). Ezek mindegyikén az egyik legfontosabb és egyhangúlag elfogadott kijelentés az volt, hogy minden művészeti forma (zene, tánc, képzőművészet, színház stb.) egyaránt értékes és jelentős szerepet játszik a tanításban. Nincs közöttük helye rivalizálásnak, sőt, egymásra építenek és egymás tartalmát, jelentését kiegészítve működnek.

...különös tekintettel a drámára

Mégis, a legtöbb nyugati ország tantervében a dráma és színjáték a különböző művészeti formák családjának mostohagyerekeként tengődik. Még mindig van számos ország, ahol egyáltalán nem tanítanak drámát az iskolában! Ezért nem mulasztok el egyetlen alkalmat sem, hogy emlékeztessenem a döntéshozókat: egyetlen olyan országról sincs tudomásom, ahol a matematika, az anyanyelv vagy a történelem stb. hiányozna az iskolai tananyagból, de mi a helyzet a drámával és a színjátszással?

Többek között ezért is foglalkozott a 2003-as UNESCO európai művészeti oktatási konferenciája (és a konferencia alapján készült kiadvány) kiemelt helyen a dráma és a színjátszás helyzetével az oktatásban.

A szakkifejezések eltérhetnek

Ha a tanítási drámáról és színjátékról esik szó, megkerülhetetlen problémát jelent a szakkifejezések széles köre, amelyeket a különböző országokban és nyelvterületeken használnak különféle tevékenységekre, feladatokra, módszerekre, a dráma és a színház egyes műfajaira, miközben az eltérő kifejezések sokszor azonos fogalmat takarnak. Finnországban korábban nagy szakadék tángott a színházi szakma hivatásos képviselői és az iskolai drámatanárok között. Ma azonban mindennapos az együttműködés közöttük, és ha bármilyen adaptációra kerül sor a dráma és a színház műfaján belül, jóval kevesebb a szakszókincs körüli vita. Nem áll szándékomban filozófiai vagy tudományos fejtegetésekbe bocsátkozni a *tanítási*, a *dráma* vagy a *színház* szó jelentéséről, de remélem, hogy a szavak mögötti fogalmak fontosságára sikerült rávilágítanom.

A dráma és a játék

Az ember játékos lény, és a játékok nem korlátozódnak a gyerekkorra. Az élet természete a játékoság, és számomra a játék mögött húzódó filozófiai elvek éppoly fontosak a drámában, mint a munkában és általában az életben! Túl sokan vannak manapság (gyerekek és felnőttek egyaránt), akik a játék eredeti lényegéről rég megfeledkezve minden játékot harcra fordítják, ahol a győzelem sokkal fontosabb, mint a közös élmény és a kommunikáció. (Két egyszerű példa: amikor kockadobásnál nem a szerencsére bízunk az eredményt, hanem gyakorolunk, hogy kijöjjön az általunk kívánt szám, vagy amikor a szembekezdésnél kikukucskálunk a kendő alól ahelyett, hogy egyszerűen élveznénk a tapogatózást a sötétben.)

Túl sok régi játék tanít minket arra, hogy a legfontosabb dolog mindig jobbnak, erősebbnek, gyorsabbnak vagy okosabbnak lenni másoknál. De a versengés helyett a játékoknak azt kellene megtanítaniuk, hogy milyen élvezetes együtt játszani (és dolgozni) másokkal. Jó érzés, ha senki sem marad ki a játékból, ha mindenféle különbség (szerepekben, képzeletben, megoldásban, ötletekben) érdekesnek, előnyösnek és gazdagítónak bizonyul az együttműködés során.

Szerintem az életben is jól tennénk, ha a játékok szabályait követnénk. Számomra a játék filozófiája egyben azt is jelenti, hogy a játékos elfogadja a játékszabályokat, és önmagát veszi rá arra, hogy be is tartsa őket.

A boldogság mércéje

A játék részt vevők számára a legfőbb motiváció, hogy jól érezzék magukat. Mégis, a gyerekkönyvekben, rajzfilmekben és mozifilmekben megjelenő vicces helyzetek nagy része mi másról szól, mint hogy mások kárára nevetünk? A drámajátékban megtanuljuk, hogy a mi jókedvünk érdekében nem feltétlenül kell a csoportban mindenki másnak szenvednie.

Játsszunk hát együtt mindannyian, osszuk meg egymással örömmel az élményeinket, érzéseinket és a tudásunkat, tegyük ezt biztonságos és emberi módon – ahogyan a dráma és a színjátszás során szoktuk! Ez az új PISA-felmérés minden ország számára első helyezést kínálhat, mert valódi, fenntartható jólétet és boldogságot mérhetünk vele. Ez a torony nem ferde, és senkinek sem kell félnie, hogy a mélybe zuhan róla.

Fordította: *Mészáros Szofia*